

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XIX

Neşir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XIX

İstanbul - 1999

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail Özdoğan

Tel: (0212) 518 26 09 Fax : (0212) 518 26 63

Yazı İşleri Sorumlusu : Nejat GÖYÜNÇ

Tel: (0216) 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK**

Tel: (0212) 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT**

Tel: (0212) 501 28 23 - 612 86 71

Adres : **ENDERUN KİTABEVİ** Büyük Reşitpaşa Cd. Yümnü İş Merkezi No: 46
Beyazıt - İSTANBUL Tel. (0212) 528 63 17 - 528 63 18

Eserin nihayetinde yer alan geniş bibliyografya, konunun ana kaynaklarını ifşa etmesi bakımından da okuyucu ve araştırmacıya önemli ipuçları vermektedir. Batı dilleri dışında kaynak dili olarak Arapça, Farsça, Türk dilleri ve Rusça kullanan yazarın bu donanımı, sadece Anadolu Türkçesi ile bölgeyi araştırmaya kalkışan ve Orta Asya Türk-Müslüman dünyası uzmanı geçinen tarihçilerimizin içinde buldukları büyük zafiyeti çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Kemal BEYDİLLİ

Klaus KREISER, *Istanbul und das Osmanische Reich: Derwischwesen, Baugeschichte, Inschriftenkunde*, Analecta Isisiana XIV, Istanbul 1995, 276 s.

Ünlü Alman Türkolog Prof. Klaus Kreiser'in Osmanlı tasavvuf hayatı, çeşitli Osmanlı binaları ve kitâbeleri ile ilgili kaleme aldığı makalelerini biraraya getiren kitab, ikisi daha önce yayınlanmamış 18 çalışmayı içeriyor.

"Die Derwische im Spiegel abendlaendischer Reiseberichte" başlıklı ve ilk kez bu kitapta neşredilen ilk çalışma (s.1-20), Avrupalı seyyahların Osmanlı dervişleri ile ilgili gözlemlerini ele alıyor. Seyahatnamelerin, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa'nın Osmanlı tarikatları ile ilgili temel bilgi kaynağı olduğunu belirten yazar, Avrupalı seyyahların dönemin tasavvuf hayatına dâir ilgi çekici gözlemlerinden de misâller veriyor. Dervişlerin dış görünüşü, tütün ve uyuşturucu madde mübtelâlıkları, geçim şekilleri, halkın gözündeki konumları ve devlet ile olan ilişkileri gibi konularda yoğunlaşan bu bilgiler, Osmanlı kaynaklarına ilâve mahiyetinde değerlendirilebilir. Ancak Kreiser'in de belirttiği gibi seyahatname literatüründeki en önemli eksiklik, müelliflerin çoğu zaman farklı tarikat mensubu dervişler arasında bir ayırım yapacak yeterli bilgiye sahip olmamaları gözüküyor. Dikkat çeken bir diğer husus ise, kafalarında Avrupa'daki dinî hayat ve teşkilât bulunan seyyahların, Osmanlı dervişleri ve dinî hayatını anlatırken Avrupa terminolojisinden istifade etmeleridir. Böylece dolaylı da olsa dönemin Osmanlı dervişleri ile Avrupalı muadilleri arasında bir mukayese imkânı da doğuyor.

"Zur inneren Gliederung der osmanischen Stadt" adlı ikinci makalede ise (21-35), 'Osmanlı şehri' kavramı ve öğeleri inceleniyor. Yazılış tarihi itibarıyla (1974) öncü bir çalışma sayılabilecek bu makalede yazar, Osmanlı şehirleri ile ilgili arşiv kaynaklarına dikkat çekiyor ve bu konuda araştırmacıların cevap bulması gereken temel meselelere değiniyor. Belirli ölçülerde ortaçağ İslâm şehriden farklılaşan bir Osmanlı şehriden bahsedilebileceğini belirten Kreiser, şehirlerin mahalle merkezli yapılarına ve bu mahallelerde birarada bulunan dinî ve meslekî cemaatlerin varlığına değiniyor. Camii ve mektebelerin merkezde yer aldığı Osmanlı mahalleleri, kale içinden başlayarak zamanla sur dışına doğru yayılma eğilimi

gösteriyor. Modern anlamda idarî teşkilâtın gelişimine kadar, mahallelerde imamlar sadece dinî değil idarî vazifeleri de yükleniyor. Bir anlamda klasik devir Osmanlı imamları, hem muhtar hem vergi tahsildarı hem de zabtiye şeklinde karşımıza çıkıyor. Tabii Kreiser'in bu çalışmasını neşrettiğinden beri geçen 25 senede bu ve Osmanlı şehri ile ilgili diğer hususlarda (topografi, nüfus, binalar, yol sistemi) çeşitli monografik çalışmalar yapıldığını belirtmemiz gerekiyor.¹

Kitapta yer verilen üçüncü incelemede ise ("Sirkeci Dede: Ein Istanbuler Derwisch-Kloster", s.37-60), İstanbul'daki bir Nakşî tekkesi ve buna aid vakfı ele alınıyor. Münih Devlet Kütüphanesi'nde bulunan 13 sayfalık bir yazmayı esas alan yazar, XVII. yüzyılın başında kurulan ve Tanzimat dönemine kadar ayakta kalan bugünkü Sirkeci başı Şeyh İsmail Efendi Türbesi mahallinde bulunan Sirkeci Dede Camii ve Dergâhı'nın gelirleri hakkında bilgi veriyor. Yazmanın tıpkı basımı ve Almanca tercümesinin de verildiği bu çalışmada ilgili arşiv kaynaklarından da istifade eden Kreiser'in arşiv belgeleri ve şeriyye sicillerinin bu ve benzeri konular ile ilgili pek kullanılmadığı görüşü ise, 20 sene önce yapılmış öncü bir tesbit olarak dikkat çekiyor.

Osmanlı şehirlerinin çok önemli unsurları olan bedestenler ile ilgili dördüncü makale de ("Bedesten-Bauten im osmanischen Reich: Ein vorläufiger Überblick auf Grund der Schriftquellen", s.61-96) bu konuda kaleme alınan ilk çalışmalardan biri. Şeriyye sicilleri, vakfiyeler, tahrir ve tereke defterleri, Osmanlı tarihleri ve Evliya Çelebi seyahatnamesi gibi yazılı kaynaklara dikkat çeken yazar, bu konu ile ilgili o tarihte mevcut (1979) literatürün de bir değerlendirmesini yapıyor. Bedestenler ile şehirlerin büyüklüğü arasında bir ilişki tesbit eden Kreiser, Osmanlı şehrinin bu önemli abidelerinin fiziken ortadan kalkmış eski şehirlerin büyüklükleri ile ilgili bir parametre olarak kullanılabileceğine işaret ediyor. Çalışmada ayrıca Osmanlı topraklarında mevcut belli başlı bedestenler tek tek ele alınarak bunların bir listesi ve haritası da veriliyor.²

¹ Bu konuda en önemli katkılardan biri S. Faroqhi'ye aittir, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Türkçesi N. Kalaycıoğlu, İstanbul 1993. Münferid Anadolu kentlerini ele alan yeni çalışmalara örnek olarak bkz., Ö.Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995; Haim Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City Bursa 1600-1700*, Jerusalem 1988; Andre Raymond, *Grand Villes Arabes à l'époque Ottomane*, Paris 1985(Türkçesi için, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. A. Berktaş, İstanbul 1995). "Osmanlı kenti" ve "Ortaçağ İslâm kenti" kavramları ve aralarındaki bağlantıların yeniden gözden geçirilmesi ile ilgili bkz., Eugen Wirth, "The concept of the islamic city: Privacy in the islamic east versus public life in western culture", *Applied Geography and Development*, 40(1992), 22-38; Andre Raymond, "Islamic city, Arab city: Orientalist myths and recent views ", *BRIJMES*, 21/1(1994), 3-18; Halil İnalçık, "Istanbul: An islamic city", *Journal of Islamic Studies*(1990), 1-23, ve Janet L. Abu-Lughod, "The Islamic city-historic myth, islamic essence, and contemporary relevance", *IJMES*, 19(1987), 155-176.

² Bu konuda Kreiser'in bu çalışmasından sonra yayınlanmış ayrıntılı bir inceleme için bkz., Halil İnalçık, "The Hub of the city: The bedesten of Istanbul ", *International Journal of Turkish Studies*, 1/1 (1979-1980), 1-17.

Osmanlı binaları ile ilgili yazılı kaynaklara dikkat çeken yazar, takib eden beşinci makalesinde de ("Berliner Handschriften zur Istanbuler Baugeschichte", s.97-102), İstanbul'daki Osmanlı eserleri hakkında bilgi veren ve bugün Berlin'de bulunan XVII., XVIII. ve XIX. yy. tarihli çeşitli yazmaları tanıtıyor.

Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından biri olan kitâbeleri sadece bir epigraf gözüyle değil bir tarihçi olarak da değerlendiren yazar, kitapta yer alan altıncı çalışmasında ("Über einige Eigenschaften osmanischer Inscripten", s.103-110) kitâbelerin geçirdiği tarih değişimi açıklıyor. Tıpkı resmî vesikalarda olduğu gibi binalar üzerine konulan kitâbelerde de yazı şekli ve üslûb son döneme gelindiğinde basitleşirken, daha çok dinî binalarda rastlanılan Arapça kitâbeler dinî amaçlı yapılmayan abidelerde de kullanılır hale geliyor ve Türkçeleşiyor. Kitâbenin bulunduğu bina türüne göre (çeşme, bedesten, mezar taşları vs.) Kur'an'dan seçilen âyetlerin klişeleşmesi ve benzer tür kitâbelerde aynı ifadelere rastlanması da bu sürecin dikkat çekici bir başka ögesi olarak karşımıza çıkıyor. Önceleri anonim kalan bu kitâbe yazıları, zamanla müelliflerinin isimlerini de içerir hâle geliyor.

Kreiser son dönem kitâbelerinde kullanılan Kûfî hatta da dikkat çekiyor ve bu dönemde artan "geçmiş ve klasiğe özlem" in kendini kitâbelerde de gösterdiğini söylüyor.

Kreiser'in ortaçağ İslâm dünyasında rastlanan kitâbelerden yola çıkarak çizdiği ve sadece iletişim açısından değil taşıdıkları sembolik anlamlar itibarıyla da önem taşıyan bu "Osmanlı kitâbeleri" portresi, son dönemde yapılan çalışmaların katkılarıyla önemli ölçüde belirginleşti.³

Kitapta yer alan yedi ("Drei Stiftungsinscripten aus Istanbul: Beitrage zur osmanischen Inscriptenkunde I", s.111-131) ve sekizinci ("Archivalisch überlieferte Inscripten aus Istanbul: Beitrage zur osmanischen Inscriptenkunde II", s.133-153) çalışmalarda İstanbul'da- ki çeşitli yapılara aid kitâbeler yazılı kaynaklardaki metinleriyle mukâyese ediliyor. Bunlardan ilkinde, İslâm dünyası genelinde ve Osmanlı öncesi ve sonrası Anadolu özelinde vakfiye kitâbelerini değerlendiren yazar, XVI-XVII. yüzyıllara aid ikisi cami biri mezar taşı üzerindeki üç kitâbeyi inceliyor. İstinye Neslişah Sultan Camii, Fatih Bali Paşa Camii ve Süleyman Çavuş'un mezar taşı kitâbelerindeki vakıf kayıtlarının arşiv belgeleri, şeriyye sicilleri ve Ayvansarâyî'nin *Hadika*'sında bulunan orijinal metinleri ile karşılaştıran yazar, kitâbelerin ilgili vakfiyenin muhtasar bir sûreti olduğu hükmüne varıyor.

Bir sonraki incelemede ise Bâb-ı Hümâyûn kapısı, Beşiktaş Sahil Sarayı ve 1854-55'te restore edilen Aziz Mahmud Hüdâî Türbesi kitâbeleri benzer bir şekilde yazılı kaynaklarla

³ Çeşme kitâbeleri için bkz., Hatice Aynur-Hakan Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1995 ve mezartaşları için bkz., Hans-Peter Laqueur, *Osmanische Friedhöfe und Grabsteine*, Tübingen 1993 (Türkçesi, Hüve'l-Bâki: İstanbul'da Osmanlı Mezartaşları ve Mezarları, çev. S. Dilidüzgün, İstanbul 1997).

(arşiv belgeleri, tarihler, dîvanlar) karşılaştırılıyor ve bu işlemin kitâbelerin fonksiyonu ile üslûb ve içeriğini belirlemedeki önemi somut olarak ortaya konuluyor.

"Medresen und Derwischkonvente in Istanbul: Quantitative Aspekte"(s.155-178) başlıklı dokuzuncu makale, Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan D.8432 no'lu defter çerçevesinde II. Mahmud dönemi İstanbul medrese ve tekyeleri ile buralarda meskûn talebe ve dervişlerin nüfusu konusuna değiniyor. Mezkur defterde verilen bilgileri başka arşiv kaynakları ve literatür yardımıyla değerlendirmeye çalışan yazar, bu yüzyıl içinde İstanbul'da 180 adet medrese ve 260 tekyenin mevcut olduğu sonucuna varıyor. XVI.yüzyılda da XIX. yüzyıl gibi ortalama bir medrese başına 12-20 hücre, tekye başına ise 6-10 hücre bulunup, büyük bir medrese 30 ilâ 56 talebeye ev sahipliği yaparken büyük bir tekyede ise yaklaşık 30 ilâ 139 derviş yaşamış gözüküyor. Talebe ve dervişlerin İstanbul nüfusu içindeki oranını da hesaplayan yazar, bunların toplam nüfus içinde %1-2'şerlik küçük bir yüzdeyi temsil ettiğini belirtiyor. Tabii bu rakamlar, medreselere ders görmeye gelen ancak burada ikâmet etmeyen talebeler ve tarikatlara bağlı olup tekyede kalmayan muhibleri içermemekte. Defterde belirtilen tekyelerin mensub oldukları tarikatların toplam tekye sayısı içindeki hisselerini de veren Kreiser, tekye sayısı itibarıyla ilk üç tarikat olarak Nakşibendî, Kadirî ve Rifâîler'i, hücrenişin nüfusu açısından ise Nakşî, Mevlevî ve Sünbülîler sıralamasını veriyor. Kreiser makalenin sonunda, sözü geçen defterin tıpkı basımına ve ilgili bazı kitâbelerin fotoğraflarına da yer vermiş (s.170-173). Ancak bunlar ve kitapta yer alan diğer görsel malzemenin (s.130-131;211;261-262) net bir şekilde basılmamış olması, bunlardan istifadeyi imkânsız kılıyor.

Prof.Kreiser'in Osmanlı tekye şeyhlerinin matbuat âlemindeki yerini değerlendirdiği bir sonraki inceleme ("Derwischscheiche als Publizisten: Ein Blick in die türkische religiöse Presse zwischen 1908 und 1925"), yayıncılık yapan şeyhler ve dervişlere yönelik yayınları tek tek ele alıyor ve neşir tarihleri, çıkmış nüshaları, yayın periodları ve buldukları kütüphane hakkında ulaşılabilen bilgileri içeriyor. Konuya dikkat çekmesi açısından önemli ve öncü bir çalışma görünümündeki bu bio-bibliyografik makale, hiç şüphesiz güncel literatür ve daha derin bir araştırma ile zenginleştirilebilir.

Camilerin Osmanlı şehri ve mahallesindeki merkezî konumuna işaret eden yazar, "Zur Kulturgeschichte der osmanischen Moschee" (s.187-202) başlıklı incelemesi ile Osmanlı kültüründe oynadıkları rolü tartışıyor. Balkan topraklarında Osmanlı ve Türklüğü simgeleyen bu eserler, Araplar'la meskûn topraklarda ise Osmanlı öncesi mevcut İslâmî geleneğin çizgilerine uymuş görünüyor. Cami inşasında Sultan ve ailesi ile üst düzey devlet adamları ön plana çıkarırken, teb'anın bu konudaki teşebbüsleri ise merkezin denetiminden geçmeden hayata geçemiyor. Cami isimlerinde de vâkıfın ismi, mekân ya da fonksiyonu ile ilgili adlandırmaları (Arab Camii, Aya Sofya, Lâle Camii, Fethiye Camii, Hırkâ-yı Şerif Camii) geride bırakıyor. Caminin şehrin merkezî olarak görülmesi fetih ile beraber büyük kiliselerin camileştirilmesi

ile sonuçlanırken, şehrin sur içinden çıkarak büyümesi de sur dışına yapılan camiler vasıtasıyla gerçekleşmekteydi. Hristiyanlar'a ise cami çevresinde ikâmet izni verilmiyordu.

Osmanlı selâtin camilerin inşâları, dönemin en büyük ve önemli kamu yapı faaliyeti olarak da önem taşıyordu. Şahıs mülklerinin görünüş itibarıyla birbirinden farklılaşmadığı ve umumiyetle gölgede kaldığı bir dönemde, şehrin profilini tek başına belirleyen bu tür resmî ve âbidevî binalar için büyük bir şantiye kurulmaktaydı. Taşradan İstanbul'a gerek hammadde gerekse insan gücü akışına yol açan bu inşaatlarda Osmanlı topraklarındaki Ba'albek ve Mısır harabeleri ile Bergama kiliselerinden mermer getirilirken, reform döneminde tahrib edilen İngiliz kiliselerinin kırık çanları ise kurşun hammadesi olarak idhal ediliyordu. Camilerin temel atılışlarında ise tıpkı bugünkü önemli açılışlar gibi kurbanlar kesiliyor ve resmî merasimler icrâ ediliyordu. Kreiser'in makalenin sonunda Mustafa Ali'den yaptığı alıntı, Osmanlı camilerin birer ibâdet yeri olmaktan çıkıp sosyo-politik anlamlar taşıyan âbideler olduğu görüşünü destekliyor. Osmanlı vakıf camilerinin çoğunlukla büyük şehir merkezlerinde inşâ ettirildiğini belirten bu XVI.yy. müellifi, gerçek sevabın camiye ihtiyaç duyulan ancak gözden uzak yerlerde bu faaliyeti gerçekleştirmekle hâsıl olacağına altını çiziyor. Osmanlı camileri ile ilgili zengin bir literatür bulunmasına rağmen, sanat tarihi yönü ağır basan bu çalışmalarda Kreiser'in ortaya attığı bu meselelere pek yer verilmiyor. Bu yüzden tarihçilerin de bu ve benzeri konulara kendi perspektifleriyle yaklaşmaları şüphesiz faydalı olacaktır.

Kitapta yer verilen 12. makalede ("Deniz Abdal Ein Derwisch unter drei Sultanen: Anmerkungen zu TKSA E. 4562", s.203-211), Edirne'de Hacı Sinan Tekyesi postuna talib Deniz Abdâl'in Yavuz Sultan Selim'e sunduğu arzuhâli ele alınıyor. Belgeyi tıpkıbasımı ve transkripsiyonu ile beraber veren yazar, üç pâdişâha hizmet ettiğini iddia eden bu dervişin, söz konusu tekyenin mevcut postnişinini "abdâl ve ebrâr tanımamak, dervişlik bilmemek ve hâricî olmakla" suçlayan bu arzûhâlini Yavuz döneminin dinî hayatını anlamada bir ipucu olarak değerlendiriyor.

Takib eden incelemede ise ("Zur wirtschaftlichen Grundlage der Istanbuler Mevlevîhânes am Beispiel des Konvents von Galata", 213-223), arşiv belgelerine istinâden Galata Mevlevîhânesi'nin gelir ve giderleri söz konusu ediliyor. Evkâf nezâretinin kuruluşuna kadar mevlevîhânenin devlet yardımları ve çeşitli vakıflardan beslendiğini belirten yazar, bu tarihten sonra malî yapının tek elden idâre edildiğine ve bu şekilde gelirlerin arttığına dikkat çekiyor. Kreiser, mevlevîhâne ile ilgili ve 1675-1854 zaman dilimine ait ulaşabildiği arşiv belgelerini de bir liste şeklinde okuyucunun bilgisine sunuyor(s.222-223).

"İmrahor Câmî'i : Die Finanzen einer Istanbuler Moschee-Stiftung zwischen 1546 und 1706" başlıklı makalede ise (s.225-234), bu kez bir cami vakfının gelir ve giderleri ele alınıyor. II. Bayezid'in mîr-i ahur-ı evveli ve bir Arnavud devşirmesi olan İmrahor İlyas Bey'in

vakfı, Kreiser'in yararlandığı arşiv vesikalarına göre Trakya ve Arnavutluk'taki mülkleri ile İstanbul/Langa'daki bir çifte hamam ve çeşitli dükkânlardan oluşuyor. Eski Bizans Studios Manastırı yerine geçen İmrahor Camii'nin temel giderleri olarak ise çalışanların maaşları ile tamir ve aydınlatma için gerekli mum masrafları gözüktüyor. Ancak vakıf gelirleri giderleri karşılamıyor olacak ki, cami personelinin yemekleri çoğu zaman cemaat tarafından sağlanmış gözüktüyor. Yazar bu küçük vakfın hesaplarından, Osmanlı akçesinin değerinde XVI-XIX yüzyıllar arasında yaşanan dalgalanmalar, İstanbul'daki yangınların vakıflar üzerindeki etkileri ve 19.yy.'da vakıf idaresinde merkezileşmeye giden iktisâdî süreç gibi genel gelişmelerin de izlenebileceğine dikkat çekiyor.

Benzer bir şekilde " 'Izzî Süleyman Efendi und seine Stiftung für den Konvent des Şeyh Murâd: Anmerkungen zum Istanbuler Grundstücksmarkt im 18. Jahrhundert auf Grund zweier privater defters" başlıklı çalışma ile de (s.235-241), XVIII. yüzyılın ikinci yarısına aid vakıf musakkafat defterleri vasıtasıyla dönemin İstanbul gayr-ı menkul piyasası hakkında bir değerlendirme yapılıyor. Kreiser böylece bir kez daha, vakıf defterinde yer alan mülklerin iltizam bedelleri ve vakfın gelir-gider dengesindeki değişiklikler gibi özel verilerin, Osmanlı iktisat tarihi ile ilgili umûmî resme katkıda bulunabileceğinin örneğini veriyor. Kitapta yer verilen "Kaşgarî Tekyesi: Ein Istanbuler Nakşbandî-Konvent und sein Stifter", (s.257-262) başlıklı kısa makalede de bir başka XVIII. vakfı olarak Eyüp'teki Kaşgarî Tekyesi şeyhleri ve tekyenin işleyişi hakkında bilgi veriliyor.

Kreiser, ilk kez bu kitapta yayınlanan "Paschas und Scheiche: Mevlevî-Konvente in den grossen Staedten des islamischen Ostens (Nach Evliya Çelebi und anderen auch)" adlı çalışmasında (s.263-273) ise ilgili monografi ve literatürün eksikliğinden yakındığı taşra mevlevîhânelerini ele alıyor ve Evliya Çelebi seyahatnâmesini esas alarak Mevlevî şeyhlerinin İstanbul'a gelmeden önceki kariyerleri, mahallî paşaların mevlevîhâneler ile olan ilişkileri ve taşradaki mevlevîhânelerin kuruldukları şehrin kültürel ve dinî hayatındaki yerleri konularında çeşitli tesbitler yapıyor.

Kitapta 16. sırada yer alan "Bektaşî-Miszellen" adlı makalede (s.243-256), Bektaşîlik'le ilgili müteferrik konulara kısaca değiniliyor. Berlin'de bulunan ve âyin-i cemin tarifini içeren *risâle-i mergûbe* adlı bir elyazması, Avrupa'daki Bektâşî araştırmalarının kurucusu sayılan Georg Jacob'un(1862-1937) çalışmaları, bir Bektâşî babasının Bayreuth Hür Masonlar Müzesi'ne hediye edilmiş eşyaları, bir Alman Bektâşî ve masonu olan Freiherr von Sebatendorf'un biyografisi ve Orientalische Akademie'de hoca olan İstanbul doğumlu Thomas Chabert'in öğrencilerine Osmanlılar hakkında bilgi vermek üzere kaleme alıp Osmanlıca ve Fransızca olarak basılan (1810) eseri tanıtılıyor. "Hacı Bektaş ve Yeniçeriler'in Kuruluşu" adlı bir tiyatro oyunu olan Chabert'in bu eseri gerçekten de ilgi çekici.

Prof. Klaus Kreiser'in yukarıda tanıtmaya çalıştığımız makalelerini biraraya getiren bu kitab, konularında öncü sayılabilecek ve dağınık durumda bulunan incelemeleri bir araya getirmesi hasebiyle değer taşıyor. Ancak yazarın ele aldığı konularda son 25 sene içinde çeşitli yayınların yapılmış olmasına rağmen, bu toplu eserde bunlara en azından dipnotlarda işaret edilmeyişinin bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca kitaptaki makalelerin dipnotlarında yine bu kitapta yer alan başka bir makaleye referans verilirken orijinal yayının yeri yanında kitapta bulunduğu da belirtilmesi iyi olurdu. Önde gelen Osmanlı tarihçilerinin değerli çalışmalarını bir araya getirmeye devam eden ISIS'in gerekli editörlük görevini üstlenmesinin faydalı olacağına inanıyoruz.

Gültekin YILDIZ

Selim DERİNGİL, *The Well Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876-1909*, London- New York 1998, XII+260 (indeks ile).

Osmanlı tarihinin son yarım yüzyılına damgasını vuran Sultan II. Abdülhamid ve hüküm sürdüğü dönemin siyâsî, iktisâdî, sosyal ve entellektüel cepeleri yerli ve yabancı tarihçilerin araştırmaları ile her geçen gün daha fazla aydınlığa kavuşuyor. İki kutba ayrılmış amatör tarihçiler ve demagoglar tarafından fazlasıyla sömürülmüş bu dönemin, işin ehli tarafından anlaşılmaya ve anlatılmaya başlanması gerçekten de sevinilecek bir gelişme olarak kabul edilebilir.

II. Abdülhamid dönemi üzerinde çalışmalar uzun bir süreden beri devam eden Prof. Dr. Selim Deringil de, geçtiğimiz sene içinde yayınladığı monografik çalışması ile bu dönem hakkındaki literatüre önemli bir katkı yaptı. İlgisini Osmanlı Devleti'ni idare edenlerin zihni arka planına inmeye ve görünürde olan resmî devlet ideolojisinin görünmeyen yüzünü açığa çıkarmaya yoğunlaştıran Prof. Deringil'in kitabı, sekiz bölümden oluşuyor.

Giriş bölümünde (s.1-15), bünyesinden modern Balkanlar ve Ortadoğu'yu çıkaran Sultan Hamid dönemi Osmanlı Devleti'nin tek bağımsız ve büyük Müslüman devlet ve aynı zamanda Avrupa Devletler Topluluğu'nun bir üyesi olarak ayakta kalmaya çalışmış olduğunun altını çizen Deringil, bu saha ile ilgili temel metodik meseleleri ele alıyor ve Osmanlı Devleti ve toplumuna sadece "Doğu Sorunu" ekseninde ilgi duyan ve bir ekzotik kuş muamelesi yapan oryantalist gelenek yanında, siyâsî olarak üç kampa bölünmüş Türk tarihçilerinin de Hamid dönemini yerli yerine oturtmak konusunda benzer bir zaaf içinde bulduklarını belirtiyor.

Bu noktada Deringil'in son dönem Osmanlı Devleti tarihinin Rusya, Avusturya, Almanya ve Japon İmparatorlukları'ninkilerle aynı eksende değerlendirilmesi fikri ön plana çıkıyor. XIX. ve XX. yy.'ın başlarında hüküm sürmüş monarşik imparatorlukların değişim sürecinde girdikleri meşrûiyet krizi, merkezin bu dönemde çevre ile yaşadığı uyumsuzluk,